

В Ім'я Боже!

Чертіж, 24 липня 1939 р.

СПОМИНИ ПРО ПЕРЕЖИТЕ

Чому почала я писати спомини від цієї дати – 24/VII 1939 року? – Тому, що від цього дня якби хтось претяв нитку нашого родинного щастя. Якщо порівняти з руслом ріки, то так, – якби русло ріки повернулось в противний бік!

Арешт мого Найдорожчого Мужа, а трьом синам – Найдорожчого Татка, був початком болючої родинної трагедії і нашого розлучення на довгі-предовгі роки.

Надто важким був цей удар, як для мене, так і для синів!

Дня 20/VII поїхав наш Н[айдорожчий] Татко до консисторії до Львова, у справі однієї їмості в деканаті. У тому часі вбили (пострілом через вікно) невідомі люди в нашому селі солтиса, бувшого кацапа. Доказів не було жодних. Після цього вбивства було більше в сусідніх селах. Ще було 3 вбивства.

Якраз тоді ситуація в світі була напружена, газети писали багато й відверто про війну.

Може, якраз ця напружена ситуація була причиною цих вбивств!

У суботу повернув зі Львова, а вже в неділю 23/VII дістав повідомлення явитися на Журавенський постерунок в цілі переслухання. Тому що 24/VII мав Службу Божу і похорон Делебача в

тимчасово прилученому селі Буянів, мусів аж після полудня (таки в священничому одягу) поїхати прямо до Журавна. Після переслухання його арештували, тримали одну ніч під наглядом, а потім на другий день перевезли до слідчої в'язниці в Стрию.

У понеділок того самого дня повернув наш фірман перед вечором вже без Отця, дуже сумний. Питаю стривожена: «Де Отець?». Цей фірман казав: «Василь Кухта з Турі Великої дуже чесна, добра людина». На моє запитання не мав серця сказати мені болючу правду, тільки тихо, ледве вимовив, що тут є карточка від п. др. – тобто від мого брата Ярослава.

Читаю карточку, брат пише: «Нусько арештований, завтра від'їде до Стрия, ти приготуй 2 пари білизни, рушник, ясік до валізочки, може щось до їжі. Сама не їдь, щоби кацапи не тішилися, хай Славцьо привезе».

Як грім з ясного неба приголомшила мене ця страшна вістка, бо щиро скажу, такого я ніколи не сподівалася.

Насилу приволіклася до кімнати, впала на коліна перед образом Серця Христового й плачу, плачу. Нічого не можу думати, ані робити, кошмарні думки, та відразу сильний біль голови не дає. Чуюся безсильна, як після якої хвороби, навіть не можу молитися!

Як довго такий стан тривав, не пам'ятаю. Помаленьку я заспокоїлася, Бог дав мені спасенну думку! Я не можу тільки «ридати», я мушу щось робити, маю добрих діточок, для них мені треба все видержати!

Також мені треба подумати, як допомогти нашому Найдорожчому Таткові в скрутному положенні, в яке попав!!

На другий день 25/VII Славцьо з Василем відвезли валізочку. Татко вже був в автобусі з поліціантом під ескортою. Цей автобус щодня віз пасажирів до Стрия. Поліцай взяв валізочку від Славця, а Татко на «прощання» сказав до Славця: «Тримайся, козаче!» і усміхнувся!

Коли я виправила Славчика до Журавна, сама пішла до кімнати та перед цим самим образом впала навколішки та молилася довго, вже була спокійніша, і якась надія вступила в мене. Пригадала собі, що на початку Польщі також арештували Татка тяжко хворого у високій гарячці, взяли лежачого на возі, а через тиждень пустили лихі люди поголоску, що помер, щоби мене цілком добити. А маленький семимісячний Ромчик того вечора і цілу ніч, біднятко, як на більший жаль, кликав тата, тата. Сиділи поліції, чекали приказ, а він бігав, тримався всяких меблів, дверей і так ходив та кликав. А вони, недобрі, говорили дитині: «Нігде не зобачиш свеґо тата!».

Пригадавши собі це все якось я пережила, й дочекались ми всі на Щедрий Вечір 1920 р. 18 січня нашого Найдорожчого Тата!

Пригадала собі теж, що я від маленької дитини молилася щиро і уповала на поміч Божу, тим більше тепер, коли я у великій розпуці! Дай мені, Господи, силу нести цей хрестик.

Як колись, так тепер вимовлятиму: на Тебе, Господи, уповає серце моє і не постигається во віки!

Тут треба коротенько згадати: будучи ще малою дитиною, дуже любила своїх найдорожчих родичів та дуже, дуже боялася, щоби наші найдорожчі родичі не осиротили нас, й тому дуже щиро молилася до Матінки Божої «о вислухання! Цю ласку одержали ми».

За той час Славцьо повернув з Журавна вже не такий пригноблений та оповідав.

Біля автобуса зібралося досить кацапів, між ними якась жінка погрожувала кулаками й викрикувала, тим часом автобус рушив, скінчилася комедія.

Говорили тоді в Журавні, що Отця тої ночі поліцаї добре збили.

Як колись в сні бачила Татка, то найперше питала я, чи справді тебе тоді так били, як люди говорили? Ніколи нічого не сказав.

Зараз таки від того дня я почала палити деякі папери – чорновики, які могли б зашкодити таткові. Люди приходили в різних особистих справах, про які не мусіли всі знати, навіть відносно кацапів священиків – всякі скарги були!

Третього дня після арешту прийшли з Ляховицького постерунку на ревізію удвох із солтисом Павлом Гудзоватим як свідком. Начальник чемно поведився, на початку сказав, що має наказ зробити ревізію, якщо є у вас якесь оружжя, прошу віддати. Я побачила їх скорше, доки увійшли в хату, мала час трохи себе опанувати, спокійно йому відповіла. Ніколи у нас такого не було, хіба мені підкинете, якщо вам буде це потрібне! А були такі випадки, що навіть селянам в загату підкидали!

Перевернули всі шуфляди, які були, переглянули кімнати, стрих, пивницю, на обійсті не робили ревізії. Забрали тільки кілька книжок.

Після цього була вістка, що арештували отця Торупака!

Десь на початок серпня – рух в селі, кажуть, що приїхав зі Стрия слідчий суд, щоб на місці перевести слідство. Забагато свідків треба було б взивати, й тому приїхали в село суд з приналежними до цього особами.

На таку вістку я знову захворіла, на моє щастя, мене не взивали, я виглядала страшно блідо, неприємно мені було б, щоб мене в такому виді бачили наші вороги та й ще може б насміхалися. Завізвали тільки нашу дівчину Мариню Кричковську, казала, що її багато питали, що знала відповіла. Видно не дуже важне, бо не пам'ятаю цих кілька питань.

Слідство переводили в школі, громадська канцелярія була замала.

Оповідала Марина, що в одній класі переслухували свідків, а в другій класі поліцаї не мали що робити та рисували карикатури о. др. Августина Волошина і о. декана Музичку.

Я тоді усвідомила собі, що вороги хочуть зібрати якнайбільше матеріалів, щоб засудити. При ревізії не було нічого.

А кацапів в селі трохи було. За 10 років праці в селі Татко мав навіть між кацапами приятелів!

Суд від'їхав із села аж пополудні. Безнастанна журба про Татка, та менш важливі клопоти не відпускали мене ні на один день.

Після цього прийшло мені повідомлення із Журавенського суду платити рати за бляху на

дзвіницю, яку сам Татко брав, сам підписав, а не Комітет церковний! Власник склепу – жид, як почув, що Татко арештовані, поскаржився на мене. Мені здається, що несправедливо? Але коли я пішла до мецената Микласевича, він пішов до суду подивитися до актів судових, сказав, що так суд присудив, вже мушу заплатити першу рату! Наші Найдорожчі Бабуня дали мені на цю рату. Я була тим дуже заскочена, чи мало я мала клопотів? Можна без цього обійтися.

Татко в Голешові при будові хати також всюди самі підписували всякі акти.

На щастя, я заплатила тільки одну рату, бо війна перешкодила.

Як Татка арештували, при собі я мала 5 зол., за які купила, що найпотрібніше: мило, сіль, нафту та сірники. У кооперативі вже люди все, що було, купували.

Незадовго змолотилося жито, трохи продала, то вже було з чим поїхати до Стрия до Татка!

Як вище я згадала, що прикрощів не бракувало. Поїхали Славцьо з Ґенусьом до Журавна на пошту, та ще якісь дрібниці мали полагодити. З поворотом, їдучи через Свічу, купалися вже на березі в Дубравці, речі zostавили. Надійшли поліцаї, і знову ревізія: може, студенти, мають якусь лектуру або навіть револьвери? Документів не мали, не було кому посвідчити за них. Не знаю, кому прийшла думка, що парох Дубравки о. Лозечко може посвідчити. Отець Лозечко, коли їх побачив в товаристві поліцаїв, сказав: «Я їх знаю, то синки о. декана з Чертежа». На мою превелику радість, повернули щасливо домів!

Вже три тижні, як ми не бачимо нашого Татка Найдорожчого. Прийшов один маленький листочок, в якому пише, що тримають самого наодинці.

Я продала трохи жита, вибираюся до Стрия. Хочу найняти адвоката, щоб взяв справу Татка, може звільнять?

Поїхала автобусом до Стрия, з поворотом авт. відходить о 4-ій чи може 5-ій.

Найперше, коли приїхала, пішла до церкви на Службу Божу св. Причастя, тоді пішла до пароха о. Ліщинського просити поінформувати мене, котрого адвоката він мені порекомендує. Отець сказав, що, на його думку, потрібен меценат Калуський, подав теж його адрес. Я подякувала сердечно, пішла в цьому напрямку, розуміється всюди треба пішки. Разом з меценатом ми дійшли до суду при вул. Трибунальській. Він провадив мене якимись входами, не через головну браму, де стоїть вартовий.

Дав мені бланкетик, записатися на побачення з моїм чоловіком. Меценат Калуський казав, що він вже інтересувався справою Татка. Мене попросив сісти на лавочку, сам пішов до прокуратора, для мене на побачення просити о дозвіл, а також для себе, що потрібно. Приходить з нічим. Прокурор сьогодні дуже зайнятий, у нього з Варшави є велика риба. І на побачення нікому дозволу не дає. Сказав мені меценат, що 2 обвинувачення вже відпали, залишилося ще 3. Я приобіщала, що йому з подякою винагороджу за його опіку і труд. Він подав мені адрес одної з пань комітетових. Я пішла до неї та заплатила на 2 тижні, 1 раз в день носити обід. Вуйко Славко, оскільки я пам'ятаю, також заплатив був обіди.

Більше нічого не могла того дня зробити. Пішла до автобуса, приїхала до Журавна, а там вже чекали коні, а ще більша радість мої Найдорожчі Діти виїхали по мене.

Так минали дні, повні тривоги, й газети весь час писали, що війна на волоску.

Коли Татка нашого арештували, жнива ще тільки були в розпалі, жито було вижато, а решту все збіжжя було на пні.

Один кусок пшениці, ближче до хати, був вижатий, другий ланок під лісом, ще не був жатий.

Одного дня добрі люди, хлопці та дівчата, взяли зі собою полуденок, довідалися, де цей ланок (не знаю навіть від кого), вижали дівчата, а хлопці зложили в копи. Мене прийшов повідомити, що все закінчене, мабуть, їх провідник: щоби я не журилася, як буде потреба, вони ще прийдуть!

Ця доброта зворушила мене до сліз, я сердечно подякувала їм усім, через цього чоловіка, що не забувають мене в горі. Молилася за них гаряче, щоб Господь винагородив їм за все добре!

На овес та гречку вже я сама найняла косарів, та вони скосили, а хлопці, фірмани, повозили.

І так помалу жнива кінчалися, треба в stodолу було вже покладати стерні під другі засіви, вивозити обірник з обори, під пшеницю. Засіяли вже жито, а опісля пшеницю, хоч не мала певної надії, чи я дочекаю збирати, але може хоч діти будуть вчитися, для них буде потрібно. Ні одного дня не пропустила, хоч у великій журбі, робила, що могла.

Одною парою коней возив наш Василь, а другою Іван Кацедан, сусід, котрий стало у нас працював, теж дуже чесний, добрий чоловік. Я йому

платила зерном, по-перше, я грошей не мала, а по-друге, ніхто грошей не хотів. Помер він, бідака, десь на Сибірі. Олена, жінка його, з малою Ганусею повернулася, а син Василь, правдоподібно, згинув в УПА.

Якраз одного дня з полудня вивозив обіжник, кличе мене, прошу подивитися, чи то не нашого Ґенуся провадять? (військові на конях). Дивлюся, ох Боже мій, та це Ґенусь. І знову страшна журба, чому вони його взяли? За що?

Ґенусь перед тим, може півгодини, казав мені, що хоче поїхати до Бабуні, привезе масла, бо цей Кизимишин – Мілька син, що возив молоко з молочарні до Журавна, забув для нас взяти. Кажу йому, ми ще обійдемося без масла до завтра. Небезпечно так кудись їздити чи ходити, він крутився ровером (якраз недавно купили собі ровер) по підвір'ї. Я вірила, що він не поїде, я пішла до хати щось робити, варити вечерю. Тільки виїхав від дзвіниці до Павліка, а згори від Станькова військо їде на конях (польська кіннота). Комендант їх попросив одного хлопця з горішного кінця показати їм дорогу до Лискова, той хлопець відмовився, люди оповідали, що вояк зліз із коня, кинув хлопця на землю, пірвав на ньому сорочку, і цей хлопчина вже йде біля наших воріт запорошений, обірваний рукав сорочки. Каже, я не хотів йти з ними.

Ґенусь казав, що не думав поїхати до Буянова, тільки так, біля дзвіниці, хотів поїхати, а коло Павліка навернути. А на цей момент якраз військо йшло, ніхто не спостеріг!

Як вище я згадала, закликав мене Іван та показав, як доріжкою чи межею провадить Ґенуся без ровера.

І знову свіже нещастя, не знаю, куди повели, що з ним буде?

Побачивши обірваного хлопця, я підійшла скоро до воріт, і він каже, що Генця вони взяли, як він тільки що над'їхав.

Я відіслала Марину до солтиса Павла Гудзоватого, може він посвідчить, що його знає, щоби дуже просила його від мене. Щоправда, хлопець вже пішов, а я ще стояла біля воріт, як спішив помогти, пішов в сторону Павліка, а військо далше йшло без впину!

Подумала, разом з Павліком може як оправдають мою Найдорожчу Дитину? Боже, скільки тоді я пережила, Марина пішла притягнула ровер, а я знову пішла благати Господа о поміч. Молюся, в хаті вже нікого нема, таки на голос: «Господи не карай мене, поверни мені мою Дитину, прямо в розпуці! Боже, дай силу видержати цей біль моєї душі!».

Виходжу надвір, Марина привезла вже ровер. Марина дуже щира та віддана нам. Павла нема, не знаю, чи поміг що чи ні? Вечоріти починає, не знаю, яка буде ніч, де Дитина?

Не пам'ятаю, як довго це тривало, як Генусьо прийшов у хату. Я бачила по його обличчю, що йому прикро, що так зробив, перепросив мене та оповідав, що військо до нього добре ставилося, тамтого так збили, бо не хотів піти, розмовляли з ним, питалися про науку, а коли побачили, що вже на мапі будуть далше орієнтуватися, відіслали й подякували йому! Ціла пригода скінчилася щасливо, я мало що спала молилася безнастанно й дивилася на Діти, на свої скарби, як Генусьо маленьким говорив, що він Мамусині «скарби»!